

ФІЛОСОФІЯ ГРОШЕЙ: ПРОБЛЕМИ ТА ПАРАДИГМИ

Людина намагалася пізнати суть грошей протягом багатьох століть. Про гроші писали філософи, економісти, державні діячі і навіть поети. Їх оспівували і проклинали, про них мріяли і їх зневажали, до них прагнули і їх боялись. «Гроші – особливий товар, який є загальним еквівалентом (рівноцінністю) під час обміну товарів, їхньою формою вартості» [1, с. 8].

Гроші, самі по собі нічого не значачи, володіють великою силою. Вони приховують у собі не тільки чисто економічну, чи глибоку морально-психологічну, а в якійсь мірі магічно-міфологічну суть: володіння ними (мається на увазі міра цього володіння) змінює людину. Як спокуса, гроші стають суворим випробовуванням моральності. Гроші, за словами К. Маркса, перетворюють вірність у зраду, любов в ненависть, ненависть на любов, чесноту в порок, раба в пана, пана в раба, дурість в розум, а розум в дурість.

Сьогодні гроші відіграють важливу роль в житті кожної людини, ставши, таким чином, потужним джерелом формування нашої свідомості і відповідної соціальної поведінки. Через призму грошей відбувається вироблення системи цінностей, народжується нова аксіологія, нова етика. Більш того, вони стали претендувати на провідну роль у розвитку цивілізації і культури, витлумачуючи на свій лад сенс історії, призначення людини, сенс духовного буття [2, с. 48]. Гроші – це інструмент розвитку цивілізації і її результат. Вони потребують філософського осмислення. Щоб досягнути їх суть потрібно застосувати філософський підхід, який передбачає охоплення всіх форм вияву особливостей грошей у їх цілісності [3, с. 145].

Філософія грошей – це філософсько-економічне вчення про сутність грошей, про метафізичні та онтологічні підстави сучасного грошового господарства, про гроші як філософсько-економічні одиниці, що глибоко впливають на розвиток економіки і всього суспільного життя. Як філософсько-економічна одиниця, гроші мають безліч функцій і цілей, і їх не можна повністю звести до традиційних економічних функцій (гроші як засіб обміну, засіб накопичення тощо). Крім чисто економічних, гроші мають ще й різні соціальні функції. Наприклад, на думку М. Маклюена, гроші виступають в якості «хранилища праці і досвіду», а також як комунікаційний засіб, подібно до мови: «Гроші, будучи, як і мова, хранилищем праці і досвіду, також діють як перекладач і передатчик» [4]. «Володіючи властивістю загальної обмінності, гроші стають не тільки цінністю, але і мірою вартості обмінних благ – «мірою всіх речей». Вони виражають якісну безмежність можливого в діях людей, виступають стимулом і спонукальним мотивом багатьох видів діяльності – як гуманних, так і антигуманних» [5, с. 84].

Сучасна філософія грошей вказує: роль грошей і грошового господарства в сучасній економічній науці швидше недооцінюється, ніж переоцінюється. Гроші вже не тільки «кров» господарства початку ХХІ століття, але також «серце» і «мозок» цього господарства. І це той факт, з яким слід рахуватися.

Філософія грошей розглядає безліч різних проблем, наприклад, таких, як символізація грошей, фетишизм грошей і грошового господарства, віртуалізація грошей і фінансів, соціальне і культурне значення грошей, проблема «відчуження» грошей від людини тощо. Філософія грошей також покликана обговорити і таке малоприємне і малозрозуміле для економістів питання, як питання про «кінець грошей». Чи завжди будуть існувати гроші? Чи коли-небудь соціальний інститут грошей припинить своє існування? Поки що відповідь на це запитання знають лише письменники-фантасти, а економісти і філософи лише думають і припускають. Так, Жак Фреско у своїй концепції світу, що носить назву «Проект Венера», пропонує відмовитись від грошей, адже саме через них зараз здійснюється більшість злочинів.

Символізація грошей має за основу процес перетворення грошей в символи обміну, який відбувається в ХІХ – ХХІ століттях. Символізація грошей тісно пов'язана з проблемою фетишизації грошей і їх перетворення у всезагальний комунікативний засіб: «Гроші стають універсальним посередником у відносинах ринкового обміну тому, що вони самі позбавлені якісної визначеності, вони є лише універсальним знаком, який, сам будучи нічим, може приймати будь-який вигляд, перетворюватися як в матеріальні, так і в соціальні, культурні і навіть духовні цінності. Тому гроші мають властивість поступово проникати в усі без винятку сфери людського буття. Але при цьому згідно зі своєю незмінною природою гроші приносять всюди, куди проникають самі, і елемент відчуження» [6].

Очевидно, що гроші – це предмет фетишизації, їм приписуються властивості, перевищуючі за своїми можливостями, своєю загадковою силою всі інші соціально-предметні об'єкти. Тому люди відчувають благоговіння перед грішми, вбачаючи в них надприродні властивості. Гроші визначають кількісні межі можливостей в діях людей і одночасно вони виражають якісну необмеженість в людській поведінці. Недарма знаменитий голландський філософ Б. Спіноза дотепно підмітив: «Найкраща властивість грошей – це їх кількість».

Віртуалізація грошей – останній етап їх еволюції. Настав час великого парадоксу. У світі, який буквально живе грішми, щезли самі гроші, як матеріальний об'єкт. Те, що виконує роль грошей внаслідок віртуалізації – це не більше ніж електронний вітер в комп'ютерній мережі, цифри на екрані монітора. Сьогодні гроші – це вже не порізаний папір, це практично ідея в чистому вигляді. Звісно, в обігу використовуються паперові гроші, але з їх допомогою

вже не можна здійснити ніяких реальних покупок – побудувати будинок, придбати 1000 барелів нафти тощо. Електронні гроші разом з сучасними ЗМІ стали засобом глобального контролю населення, причому найбільше в західних країнах. І зараз, внаслідок глобалізації, відбувається поширення цієї системи на весь світ.

Наступний цікавий пункт в філософії грошей – це проблема субстанції, їх першооснови, першоджерела. З точки зору класичної економічної теорії питання про субстанцію грошей слід пов'язувати з питанням про вартість, а далі з джерелами цієї вартості – працею, капіталом, природними ресурсами, підприємницькою здатністю. Але це погляд знову ж з точки зору теорії грошей. Філософія грошей повинна ставити цю проблему в набагато ширшій перспективі. Наприклад, її цікавить питання: текуча ця субстанція грошей або, навпаки, нерухома; рівні або нерівні собі гроші в різні періоди часу (тут ми, звісно, не беремо до уваги проблему інфляції) і як в цілому пов'язані між собою гроші та час? Всі ці питання можна об'єднати як «метафізику грошей».

Деякі автори вже намагалися так чи інакше відповісти на ці питання. І як не дивно, серед них немає поки економістів, зате є філософи і юристи: «Якщо спробувати вловити субстанцію грошей, ми можемо помітити, що гроші на відміну від будь-якої іншої речі виявляються схильні до дії часу (ми тут, звісно, відволікаємося від проблеми фізичного зносу, яка, очевидно, не має відношення до справи) і виявляються свідомо нерівні самі собі в різні моменти: вони або падають в цінності, або «ростуть», не змінюючи при цьому своєї речової природи, таким чином, будь-яке надійне заволодіння грішми не забезпечує панування над їх суттю, що залишається до кінця непідвладною власнику. Отже, втрачається абсолютність самого права, воно виявляється залежним від обороту, від суспільства в цілому» [7].

Отже, філософський підхід надає можливість розглядати економіку, в тому числі основний її елемент – гроші, як складну, відкриту, нелінійну систему, виявити місце і роль людини в ній. Питання сутності і ролі грошей – це те вихідне теоретичне положення, яке використовувалось для протиставлення «планової» і «ринкової» економіки, соціалізму і капіталізму. Це те ключове питання, яке надає уявлення про межі свободи і рівності людей в суспільстві з грошовою економікою.

Філософія грошей – це спосіб пізнання об'єктивної необхідності і закономірностей розвитку грошей, як суспільного явища, який дозволяє виявити їх вплив на світ речей, світ людей і внутрішній світ окремої особистості. Філософія грошей може внести свій вклад в розвиток здатності суспільства пам'ятати, що «мірою всіх речей» завжди має бути людина.

Список використаної літератури:

1. Гончарук Т., Коваленко В. *Значення грошей для людини XXI століття [Текст] / Тетяна Гончарук, Вікторія Коваленко // Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної*

- української нації: щоріч. наук. пр. / відп. за вип. Т. В. Гончарук. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – С. 6- 11.
2. Шкрбець М. С. Вплив грошової культури на рівень консолідації українського суспільства / М. С. Шкрбець // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2010. – № 889. – С. 133–137.
3. Філософія грошей в епоху фінансової цивілізації: монографія / кол. авторів; за ред. Т. С. Смовженко, З. Е. Скринник. – К.: УБС НБУ, 2010. – 463 с.
4. Маклюен М. Понимание медиа. – М., 2003.
5. Шумка М., Янковий С. Гроші та політика / Михайлина Шумка, Святослав Янковий // Всеукраїнський науковий журнал «Мандрівець», спецвипуск, 2008 – С. 80-95.
6. Зарубина Н. Н. Социология хозяйственной жизни. – М., 2006.
7. Скловский К. И. Собственность в гражданском праве. – М., 2000.
8. Шумка М. Л. Історико-філософський аспект проблеми власності та управління / Михайлина Леонівна Шумка // Наук. зап. Терноп. держ. педагогіч. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Філософія. Випуск 7 – Тернопіль, 2001. – С.112-116.
9. Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації: монографія / Т.В. Гончарук, Н.В. Гнаевич, М.І. Гурик, О.М. Рудакевич, Р.Ю. Чигур, М.Л.Шумка; за ред. професора О. М Рудакевича. – Тернопіль: ТНЕУ, 2015. – 256 с.
10. Шумка М. Л. Роздуми над значимістю та роллю філософії у суспільстві / Михайлина Леонівна // Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. 24-25 березня 2017 р., м. Дніпро. Частина I. / Наук. ред. О. Ю. Висоцький. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2017. – 302 с. – С. 98-100.
11. Шумка М. Л., Гурик М. І. Взаємозв'язок етики і політики в інтенціях Ярослава Стецька / М. Л. Шумка, М. І. Гурик // Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. Вип. 4(84). – Дніпропетровськ, 2012. – С. 48-51.12.
12. Гончарук Т. В., Шумка М. Л. Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення та потенціал / Т. В. Гончарук, М. Л. Шумка // Матеріали міжнародних філософсько-економічних читань. – Львів, 2011. – С. 215-222.